

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ ДО ЄС: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*О.Ю. Паценко, канд. екон. наук, доц.,
Національна академія управління*

Розвиток національної економіки, складні, підчас суперечливі питання набуття нею міжнародних конкурентних переваг багато в чому залежать від динаміки розбудови макросередовища в країні, одним з найважливіших аспектів якої є перетворення та розвиток банківського сектора. Безперечно, велику роль відіграють структурні зміни, що відбуваються тут, питання кількості та якості регуляторів на ринку банківських послуг, можливості інституційних змін, ролі Центрального банку країни, необхідності та можливості присутності на ринку філій іноземних банків тощо [2].

Цікавим в даному контексті, враховуючи зростаючу макроекономічну стабілізацію української економіки і наявність певних проблем розвитку банківського сектора в Україні, є питання динаміки та деяких наслідків розвитку банківської сфери у Чеській Республіці, яка з 1 травня 2004 р. стане членом ЄС.

В процесі дерегуляції банківського сектора Чеська Республіка пройшла ряд послідовних стадій. На першій стадії здійснювався перехід від великого монобанку до мережі комерційних банків (1990 р. – Центральний банк, Комерційний банк (KB), Ощадбанк (CS), Чеський торговий банк/Інвестиційний та поштовий банк (CSOB/IPB), а також один комерційний банк. На кінець року кількість комерційних банків збільшилася до 4-х. Апогею перша стадія досягла в 1995 році, коли загальна кількість банків становила 55. Великою і майже невирішеною проблемою цього періоду розвитку банківського сектора стало неповернення кредитів, коли частка так званих “фальсифікованих кредитних угод” досягла більше, ніж 50 % [8]. Після створення Консолідаційного банку ЧР її вдалося до деякої міри відрегулювати. На цьому тлі почався другий етап розбудови банківської системи, якому притаманне посилення нагляду ЧНБ за діяльністю комерційних банків, особливо малих та середніх. Наприклад, банки, що не досягли 8 %-ї межі ринкової капіталізації активів, включалися до стабілізаційного фонду і могли отримувати пільгові кредити терміном до 7 років [7]. Протягом трьох років було заборонено видавати ліцензії на здійснення банківської діяльності і розпочато пошук інвесторів для оздоровлення банківської сфери. Однак такі жорсткі заходи не дали результатів, оскільки якість кредитних портфелів банків не покращувалась, а фінансування в секторі здійснювалося за рахунок венчурних вкладень. До того ж все це відбувалося на фоні прогресуючої інфляції та зростаючого валютного курсу.

Кількість банків почала скорочуватись, особливо за рахунок малих та середніх банків. Натомість почалися процеси приватизації великих

державних банків. Так, КВ поглинається Societe Generale, CS – Erste Bank, CSOB/JPB – банком Nomura (він являв собою найбільш потужну банківську групу ЧР). На сьогодні 95 % всього банківського сектора ЧР контролюється західними банками, іноді у формі міноритарної участі. Особливо це стосується малих та середніх банків. Треба зауважити, що в цілому кількість банків продовжує зменшуватися, сьогодні їх уже 37, а розподіл виглядає так: всього лише 9 банків контролює чеський капітал, з них 2 – з участю держави, 26 – з переважною часткою іноземного капіталу, з них 9 – філії іноземних банків [7, 8]. Для проникнення на ринок банківських послуг ЧР іноземні банки використовували переважно такі методи, як створення філії чи дочірньої структури, придбання місцевого банку в рамках первинної приватизації, подекуди в результаті банкрутства, або портфельних інвестицій в діючий місцевий банк та поступове підвищення акціонерної присутності аж до повного контролю над ним [1, 2, 7]. На наш погляд, це відображало тенденції, які тоді склалися в економіці багатьох постсоціалістичних країн: неможливість забезпечити ефективність та стабільність сектора, необхідність залучення для цього сучасних банківських технологій, невідповідність обсягів національного капіталу, який спроможний забезпечити реальну ціну банків [1, 3]. Уряд Чехії був змушений був в процесі приватизації проводити “очищення” активів приватизованих банківських установ від сумнівних кредитів, до того ж на ринку спостерігалася кризова ситуація, про що вже зазначалося. Нарешті, досконалість правових інституцій та законодавства в галузі корпоративного управління бізнесом робила ринкове середовище в ЧР більш прозорим, що підвищувало ступінь довіри до банківського сектора з боку іноземних партнерів.

Слід звернути увагу на дію ще одного чинника. На фоні деякої стагнації на ринку країн ЄС, що відбувалася протягом останніх років, іноземні банки розглядали свою присутність в країнах Східної Європи як один із засобів збільшення доходності операцій. Наприклад, лише за рік після придбання Societe Generale чеський Komerční Banka вийшов на рівень доходності капіталу 30,7 % за рік [1, 2, 5]. Відбувалися зміни на краще за багатьма показниками: зокрема, кількість “фальсифікованих” кредитів зменшилася до рівня 21-22 %, покращилися показники оборотності активів. Однак дещо знизилися показники доходності та ефективності банківського сектора в цілому. Тенденція останніх років – незначне погіршення становища великих банків, що вплинуло на зменшення показників доходності активів з 4,15 % до 3,74 % протягом 1999-2002 рр. [7, 8]. Треба зазначити, що великого національного бізнесу в Чехії немає, а основною клієнтською групою філій іноземних банків та дочірніх банківських установ є іноземні та місцеві компанії, які зорієнтовані переважно на зовнішньоторговельну діяльність [7, 9].

Зміни торкнулися і таких аспектів, як введення в дію законодавства щодо електронного обігу грошей, запровадження закону про фінансових арбітрів (з 1.01.2003 р.) – позасудової інституції для забезпечення переказів коштів та вирішення суперечок, мінімізації втрат від неякісних операцій банків (установа налічує одного фінансового арбітра, двох помічників,

асистента і секретаря). Продовжується і дискусія щодо єдиного регулятора на ринку. Сьогодні їх декілька: Чеський Національний Банк, Комісія з цінних паперів (контроль за діяльністю страхових компаній), Міністерство фінансів ЧР (контроль за діяльністю страхових та пенсійних фондів), спеціальний орган нагляду за кредитними спілками [7].

В цілому необхідно зауважити, що лібералізація банківського сектора в ЧР призвела до покращання ефективності фінансового посередництва, що знайшло своє відображення на скороченні розриву між процентними ставками по депозитах та кредитах банків, зменшенні частки проблемних кредитів тощо. Щоправда, цей факт може трактуватися і з позицій, що безнадійні кредити списувалися з балансів банків до приватизації і переводилися до спеціальних державних агенцій (Консолідаційний банк ЧР). Необхідно зазначити, що урізноманітнення структури, покращення якості та доступності фінансових послуг надає додаткових переваг лише певним користувачам кредитних ресурсів, зокрема філіям іноземних компаній чи фізичним особам з високими доходами, внаслідок чого збільшується нерівномірність розподілу фінансових ресурсів в економіці. Більш складним став і процес отримання кредиту місцевими малими та середніми компаніями, сільськогосподарськими фірмами, підприємствами державної форми власності [1].

Проблемним залишається і твердження про те, що присутність іноземних банків підвищує релевантність банківської системи до кризових явищ, оскільки досвід, наприклад, Аргентини засвідчує, що іноземні партнери в умовах кризи найчастіше не схильні підтримувати національні банки [1, 4, 6]. Найбільш вірогідним тут є сценарій розвитку, за яким частка іноземного капіталу в банківському секторі буде залишатися стабільною, а кількість гравців скорочуватиметься внаслідок процесів поглинання, особливо після входження ЧР в ЄС [3].

Неоднозначний та суперечливий досвід Чеської Республіки у розбудові банківського сектора підлягає, на нашу думку, подальшому вивченню, особливо в умовах, коли необхідність залучення іноземних інвесторів в економіку України зростає, ставляться завдання щодо посилення інноваційної складової економічного зростання, підтримки малого та середнього бізнесу.

Список літератури

1. Верников А. Иностранные банки в Восточной Европе // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 8. – С. 97-107.
2. Головнин М. Банковские системы в переходных экономиках // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 15-25.
3. Губайдуллина Ф. Прямые иностранные инвестиции, деятельность ТНК и глобализация // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 42-47.
4. Романова З. Латинская Америка в поисках безопасной экономики // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 11. – С. 91-101.
5. Шакина А. Прямые иностранные инвестиции в странах Восточной Европы // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 48-51.

6. Юданов Ю. Балтийский регион: особенности формирования благоприятного климата для прямых иностранных инвестиций // Международная экономика и международные отношения. – 2002. – № 12. – С. 58-67.
7. www.cnb.cz – сайт Чеського національного банку.
8. www.mfcr.cz – сайт Міністерства фінансів Чеської Республіки.
9. www.czechinvstst.org – сайт державної агенції Чеської Республіки із залучення інвестицій.

Паценко, О.Ю. Розвиток банківського сектора Чеської республіки напередодні вступу до ЄС: уроки до України / О.Ю. Паценко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2004.- Т. 10.- С. 59-62.